

allows to save up necessary material for understanding the purposes, principles, contents, forms and methods of work at modern Ukrainian school; to prove new approaches to the decision of problems of ecological education of youth.

Key words: culture, aesthetic-ecological culture, aesthetic-ecological education.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.

УДК 37.091.4Макаренко:37.015.31

О. В. Кривенко

ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А. С. МАКАРЕНКА

Період 20-х років був часом бурхливого розвитку краєзнавства в Україні. Цей період характеризується тим, що на нього знову було звернено увагу після довгої перерви. У 1930-х р. краєзнавчий матеріал почали використовувати при викладанні в педвузах, педтехнікумах. Повсюди виникали гуртки, наукові товариства, творчі об'єднання, інші організації краєзнавців. Але для нас особливо важливим є той факт, що загальнокраєзнавчий рух 20-х років послужив основою для подальшого розвитку саме педагогічного краєзнавства.

З того часу з'являється термін «педагогічне краєзнавство». У подальшому він міцно входить в лексичну основу загальної педагогіки як самостійне наукове явище, яке активно розвивається в працях А. Аптікієва, С. Кривої, В. Матіяш, Т. Міщенко, Л. Смирнової, О. Терьохіна та ін. Сьогодні провідною тенденцією є розширення вивчення сутності цього поняття як важливої частини навчально-виховного процесу. З'являються спроби охарактеризувати його детальніше і довести необхідність та доцільність використання у системі підготовки майбутнього вчителя.

За визначенням Н. Побірченко педагогічне краєзнавство – це галузь історико-педагогічного знання про особливості розвитку освіти, науки, педагогічної думки, культури місцевого краю, вивчення, збереження та творче використання регіонального педагогічного досвіду в теорії і практиці сучасних освітніх закладів.

Якщо зробити невеликий ретроспективний аналіз, то слід відзначити, що шкільне краєзнавство було однією з форм широкого громадського руху, спрямованого на вивчення свого краю. Житєва

потреба всебічного вивчення батьківщини була зумовлена вимогами практики соціалістичного будівництва.

У краєзнавчу діяльність включилися видатні діячі і педагоги країни. Одним з них був А. С. Макаренко. Тому метою даної статті стало визначення місця і значення педагогічного краєзнавства у педагогічній спадщині цього талановитого педагога.

Антон Семенович Макаренко – український педагог-новатор, класик світової педагогіки ХХ століття, письменник, творець нової методики виховної роботи з дитячим колективом, організатор і керівник колонії для неповнолітніх правопорушників і безпритульних під Полтавою, дитячої трудової комуни імені Ф. Е. Дзержинського.

Ім'я А. Макаренка – талановитого педагога-практика і видатного теоретика-новатора – відоме всьому світові. Антон Семенович знайшов «вдале розв'язання таких надзвичайно складних проблем, як особистість і суспільство, свобода і необхідність, обов'язок і право, авторитет педагога і права колективу вихованців, вимогливість і любов, не протиставляючи їх одне одному, а підкреслюючи їх єдність» [5, с. 7].

Ідеал А. Макаренка – суспільство, «де особистість і найбільш дисциплінована, і найбільш вільна», а людина має «господарську позицію щодо навколишнього світу».

Ще в першій половині ХХ століття й донині викликає безліч суперечливих і неоднозначних тлумачень у вітчизняних та зарубіжних педагогів літературно-педагогічна спадщина А. Макаренка, яка стала об'єктом численних досліджень. Існує дуже багато матеріалів та публікацій, які свідчать про широке розповсюдження творчого доробка педагога-новатора.

Окремими виданнями, статтями у наукових збірниках та періодичній пресі публікувались дослідження вчених, присвячених життю і діяльності А. Макаренка як педагога-практика, його виховним методам, технологіям роботи з дитячим колективом. Особливу увагу привертають праці сучасних українських макаренкознавців І. Зязюна, І. Звоника, Л. Зайцевої, Н. Дічек, З. Курбико, М. Моргуна, В. Наумчика, М. Окси, В. Пашенка, Г. Піддубської, М. Поздникова, А. Ткаченка, Л. Хомич, І. Шумської, М. Ярмаченка, а також російських учених Л. Гриценко, Л. Гордіна, В. Кумаріна, В. Малініна, С. Невської, А. Фролова та ін. У цих дослідженнях спостерігається прагнення заглибитись і об'єктивно оцінити концептуальні положення спадщини педагога, під новим кутом зору переглянути зміст, шляхи, цілі виховання за Макаренком з тим, щоб одержати певний поштовх до подальшого розвитку педагогічної науки і практики.

Для професійного становлення майбутніх учителів велике значення має знання того, як проходило формування суспільно-педагогічної позиції молодого А. Макаренка під час навчання у Кременчуцькому міському чотирьохкласному училищі, після закінчення якого він був зарахований на однорічні педагогічні курси, після чого став працювати в

Крюковському залізничному училищі. Навчання в Полтавському учительському інституті дало змогу отримати систематичні знання в області предметних дисциплін та зіграло велику роль в його професійному самовихованні.

Варто відзначити, що він мав солідні знання з біології, прекрасно знав промислову та порівняльну географію, знав логіку, соціологію, поважав психологію, вважав, що їй належить майбутнє. Але треба підкреслити, що особливо любив історію.

Постать Макаренка розглядається як явище не стільки педагогіки, скільки гуманістичної культури людства в цілому. Не дарма його завжди вважали людиною найвищої культури.

Аналіз спадщини А. Макаренка ми знаходимо не лише в педагогічних дослідженнях, але й в психології, соціології, філософії, етиці, естетиці, логіці, філологічних, економічних і юридичних науках.

У своїй спеціальній галузі – педагогіці А. Макаренко багато читав і багато думав. Ще в Учительському інституті отримав золоту медаль за великий твір на тему «Криза сучасної педагогіки», над якою працював шість місяців.

Становлення макаренківської методики колективного виховання починається з організації та управління А. Макаренком Полтавської трудової колонії для неповнолітніх правопорушників. Два роки, проведені в колонії, у товаристві 80 вихованців, посеред соснового лісу, дали змогу при самих важких обставинах створити один з найцікавіших закладів.

Необхідним чинником виховання в педагогічній системі Макаренка є праця. У «Лекціях про виховання дітей» він говорив: «Правильне радянське виховання неможливо собі уявити як виховання нетрудове... У виховній роботі праця має бути одним з найосновніших елементів».

Геніальність педагогіки Макаренка саме в тому, що вона завжди сучасна, бо не може бути несучасною життєво-орієнтована педагогіка, пріоритетом якої є життя, закони розвитку особистості в єдності з природою і суспільством. Добре організоване виховання повинне підготувати людину до трьох головних ролей в житті – громадянина, працівника, сім'янина.

На початку 1930-х рр. краєзнавство стає основою навчально-виховної діяльності школи. Його метою педагогічна думка вважала не тільки наукове дослідження рідного краю, а й забезпечення трудової підготовки й соціального виховання дітей. Найважливіші науково-методичні розробки належали П. Волобуєву, Д. Дубняку, Н. Крупській, А. Макаренку, Л. Міловідову, П. Мостовому, А. Музиченку та ін.

Краєзнавство було важливим елементом педагогічної системи А. Макаренка, який на початку 20-х років очолював дитячу колонію ім. Горького під Полтавою.

У своїх творах і діяльності А. Макаренко широко використовував надбання народної педагогічної мудрості. Особливо вдало

використовував скарби народної педагогіки і можливості народних виховних засобів у розв'язанні проблем трудового виховання.

Історичний досвід реалізації виховних завдань туристсько-краєзнавчої роботи викладено у творах А. Макаренка, який започаткував мандрівки Україною вихованців свого закладу як провідну змістовну форму їхнього літнього оздоровлення та відпочинку: «Не існує більш яскравого, привабливого та важливого для молоді людини, ніж мандрівка просторами рідного краю разом з друзями та спільною метою» [4, с. 214]. А. Макаренко з вихованцями комуні ім. Ф. Е. Дзержинського щорічно проводили літні туристські подорожі, перетворюючи їх на важливу ланку навчально-виховної роботи. Майбутній туристський похід Макаренко розглядав, головним чином, як перспективну точку попереду [4, с. 74]. Це давало змогу залучати до підготовки туристського походу весь колектив комуні, а під час його проведення досягати добрих результатів у виховній роботі.

Прояви краєзнавства у вихованні дітей знаходимо у педагогічній спадщині А. Макаренка, який систематично практикував близькі і далекі екскурсії, походи і подорожі.

Макаренко зі своїми вихованцями неодноразово здійснювали походи і в Крим, і на Кавказ. Походи ретельно готувалися, проводилася попередня розвідка маршруту, складався точний графік руху за днями та годинами, обов'язки між комунарами були чітко розподілені, кожен добре знав свою справу. Та і дисципліну Макаренко тримав більш суворо, ніж зазвичай. Але всі розуміли, що так потрібно. Чітка організація і порядок не заважали, а допомагали багато що побачити, багато що встигнути, весело і цікаво проводити відпочинок. У похідних умовах він залишався таким же, як і в комуні, тільки ще менше спав і був завжди на сторожі, оберігаючи безпеку і здоров'я хлопців. Адже подорожі були справою не простою. У горах, наприклад, підстерігала небезпека травматизму. Дії Антона Семеновича завжди відповідали його переконанням. У комуні він створював і підтримував атмосферу справжнього демократизму і поваги до гідності кожного вихованця.

Одним з наріжних каменів своєї системи А. Макаренко вважав добре організовану продуктивну працю. Ефективне виробництво створювало прекрасну базу для розгортання освітньо-виховної роботи. Комуна завдяки виробництву жила багатоманітно, мала добре оснащені приміщення для занять гуртків і секцій.

Він вважав, що праця без напруження, без громадської і колективної турботи є мало відчутною у справі виховання нових мотивацій поведінки [2, с. 37]. У комуні імені Ф. Е. Дзержинського продуктивна праця займала одне з центральних місць у виховній системі. Це дало змогу перейти на повний госпрозрахунок та відмовитися від державного утримання, та ще й надавати державі прибуток.

Після комуні всі вихованці виявилися гідними громадянами своєї країни, стали глибоко порядними людьми, хорошими фахівцями, створили сім'ї, жили цікавим, насиченим життям.

За словами А. Макаренка, у процесі розвитку краєзнавчої діяльності створюються сприятливі умови, для «соціального тренінга» школярів, який полягає у добрих вчинках, справах і звичках. Він говорив: «Мета і завдання нашого виховання повинні бути виведені не з чогось абстрактного, незнайомого кожній людині, а з нашої історії, з нашого суспільного життя» [3, с. 145]. Він вважав, що людську особистість, її характер, темперамент, трудові і розумові навички слід формувати на основі того краєзнавчого матеріалу, який притаманний тому чи іншому регіону, у якому проживає вихованець, доносити до його свідомості насамперед здобутки свого народу, а вже потім близького і далекого зарубіжжя. Ніщо так не впливає на формування особистості, як традиція. Адже зберегти традиції, доповнити в них щось нове – надзвичайно важливе завдання кожної школи, а тому найкращі школи – це ті, які нагромадили певні традиції, які використовують у своїй навчально-виховній роботі звичаї, традиції, обряди, наукові та пізнавальні матеріали передових діячів рідного краю. На його думку, саме краєзнавчі здобутки сприяють гармонійному розвитку особистості. Не можна не враховувати й те, що А. Макаренко для виховання в колективі і через колектив використовував екскурсії та екскурсійно-туристичні походи з метою вивчення природи та історії Вітчизни.

Таким чином, А. Макаренко зробив чималий внесок у розвиток педагогічного краєзнавства саме під час його становлення у 20 – 30 рр. ХХ ст. Тому досвід краєзнавчої діяльності А. Макаренка є дуже цікавим і корисним матеріалом для нашого подальшого дослідження в напрямку розробки та впровадження різноманітних форм і методів формування краєзнавчої компетентності майбутніх географів в умовах сучасного ВНЗ.

Список використаної літератури

- 1. Конисевич Л. В.** Нас воспитал Макаренко. Записки коммунаров / Л. В. Конисевич ; под науч. ред. В. М. Опалихина. – Челябинск : ИУУ, 1993. – 237 с.
- 2. Макаренко А. С.** Лекции о воспитании детей / А. С. Макаренко. – Минск : Нар. Асвета, 1978. – 96 с.
- 3. Макаренко А. С.** Педагогична поема / А. С. Макаренко. – К. : Рад. Школа, 1977. – 507 с.
- 4. Макаренко А. С.** Педагогические сочинения: в 8 т. / А. С. Макаренко. – М., 1985. – Т.5. – 400 с.
- 5. Ярмаченко Н. Д.** Педагогическое наследие А. С. Макаренко – на службу современной школе / Н. Д. Ярмаченко // Макаренко А. С. Избранные произведения : в 3 т. – К. : Рад. школа, 1983. – Т. 1. – 468 с.

Кривенко О. В. Педагогічне краєзнавство в контексті педагогічної спадщини А. С. Макаренка

У статті розкриваються історичні передумови виникнення педагогічного краєзнавства. Дається визначення педагогічного краєзнавства як галузі історико-педагогічного знання. Характеризується туристсько-краєзнавчий аспект педагогічної діяльності А. С. Макаренка. Акцентується увага на особистісних якостях, які формуються засобами педагогічного краєзнавства. Аналізується місце і значення педагогічного краєзнавства у педагогічній спадщині А. С. Макаренка. Наголошується, що педагогічне краєзнавство має велике значення у виховному процесі на прикладі спадщини А. С. Макаренка.

Ключові слова: краєзнавство, педагогічне краєзнавство, виховання.

Кривенко О. В. Педагогическое краеведение в контексте педагогического наследия А. С. Макаренко

В статье раскрываются исторические предпосылки возникновения педагогического краеведения. Дается определение педагогического краеведения как области историко-педагогического знания. Характеризуется туристско-краеведческий аспект педагогической деятельности А. С. Макаренко. Акцентируется внимание на личностных качествах, которые формируются средствами педагогического краеведения. Анализируется место и значение педагогического краеведения в педагогическом наследии А. С. Макаренко. Отмечается, что педагогическое краеведение имеет большое значение в воспитательном процессе на примере наследия А. С. Макаренко.

Ключевые слова: краеведение, педагогическое краеведение, воспитания.

Krivenko O. V. A Pedagogical Study of a Particular Region is in the Context of Pedagogical Inheritance of A. Makarenko

The article describes the historical background of teaching local history. We give a definition of teaching local history as a field of historical and pedagogical knowledge about the peculiarities of the development of education, science, educational thought and culture of the local region, study, conservation and creative use of regional teaching experience in the theory and practice of modern educational institutions. Characterized tourism and regional aspect of educational activities A. Makarenko. Emphasis is on personal qualities, which are formed by means of teaching local history: the love of his native land, curiosity, attentiveness, cautious and aesthetic relationship to nature, love for all living things, empathy and so on. The importance of the use of educational work traditions, ceremonies, scientific and informative material leading figures of his native land for the harmonious development of personality. Disclosed experience A. Makarenko to hold close and distant excursions, hiking and travel, the value of natural materials for productive output. The place and importance of teaching local history in

educational heritage A. Makarenko. It is noted that teacher Nandigram is of great importance in the educational process on the example of inheritance A. Makarenko.

Key words: study of a particular region, pedagogical study of a particular region, education.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.

УДК 371.132:73.30

І. Г. Павленко

**ВПРОВАДЖЕННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ
А. С. МАКАРЕНКА У СУЧАСНУ ПРАКТИКУ ФОРМУВАННЯ
ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

Поставивши біосферу на межу катастрофи, людство врешті почало усвідомлювати хибність традиційних сцієнтично-технократичних світоглядних орієнтирів. Глибокі зміни в сучасному українському суспільстві зумовлюють пошук нових підходів до організації системи виховання: формування гуманної особистості, культурної, толерантної, здатної до самопізнання, саморозвитку самореалізації, громадянина своєї країни і світу. Розробка новітніх виховних моделей і систем неможлива без ґрунтового аналізу, творчого урахування і використання гуманістичного історико-педагогічного досвіду.

Ідеї, які висував Антон Семенович Макаренко, не втрачають своєї актуальності і в наш час, час підвищеної уваги до особистості. Педагогічна позиція А. С. Макаренка базується на самовихованні людини як домінанті в формуванні її поглядів та життєвої орієнтації. Виховання розуміється як процес засвоєння індивідом тих соціальних принципів, які складають ціннісну основу суспільства.

Мета статті – розглянути особливості впливу гуманістичної спадщини А. С. Макаренка на сучасну практику екологічного виховання та формування екологічної культури учнівської молоді.

На сьогодні економічні перетворення призвели до того, що значна частина сучасної молоді страждає песимізмом, прагненням жити тільки сьогоднішнім, агресивністю, лицемірством, споживчими орієнтаціями, «нездоровим» прагматизмом, а звідси й негативне ставлення у більшості учнів до виховання та навчання. Але необхідно враховувати, що дитина, яка прийшла до школи, вже є особистістю, і в процесі навчання проходить її подальший розвиток. Тому А. С. Макаренко у своїх працях наголошує на важливості мудрого педагогічного впливу на душу та